

М. ВІТЕНКО
(Івано-Франківськ)

СЕЛЯНСЬКИЙ СТРАЙК 1902 Р. В ГАЛИЧИНІ ТА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВЗАЄМИНИ

Галичина в кін. XIX – поч. XX ст. була охоплена рядом важливих політичних й економічних процесів. Вони мали на меті демократизацію суспільства та поширення ринкових відносин. Їх втілення у життя ускладнювалося соціальними та міжнаціональними протиріччями, що мали місце в краї. Безпосереднім проявом загострення ситуації в Галичині став селянський страйк 1902 р. Його передумови, причини та наслідки викликали, викликають і будуть викликати значний інтерес у дослідників. Актуальність вивчення проблеми зумовлена також спорідненістю суспільних процесів, що проходять в сучасній Україні, з тими, які відбувалися біля ста років в “коронному краї Галичини і Лодимерії”.

Селянський страйк 1902 р. вивчався рядом польських та українських науковців. Серед останніх досліджень з даної проблеми виділяються своєю новизною публікації українських істориків М. Кугутяка, О. Красівського та Ю. Михальського, польського дослідника Ч. Партача [26, 27, 29, 31]. М. Михальський зосереджував свою увагу на наслідках страйку, вказував на викликані страйком зміни в політиці польських політичних партій стосовно українців. Натомість М. Кугутяк, О. Красівський та Ч. Партач намагалися розглядати події 1902 р. в контексті загального загострення міжнаціональних взаємин в краї. Акценти в їхніх монографіях зроблено на політичній та культурній історії Галичини, що не завжди дозволяє повністю показати події та процеси соціально-економічного розвитку регіону.

Зараз, в умовах проведення заходів присвячених “року Польщі в Україні” складаються сприятливі обставини для зближення поглядів представників різних історичних шкіл на факти зі спільного минулого польського й українського народів, для досягнення міжнаціонального примирення, порозуміння та співпраці. Дана розвідка виступає спробою заповнити існуючі прогалини в історії польсько-українських відносин.

Передумови селянського страйку 1902 р. беруть свої витoki в сер. XIX ст., а саме в 1848 р. коли скасування панщини поклато початок боротьбі між селянами та поміщиками за землю. Ця боротьба мала певне поширення під час межування землі в 1848 – 1850 рр., а також у ході вирішення проблеми сервітутів (права на користування поміщицькими лісами, лугами, пасовищами). Зокрема, магнати та шляхта в результаті несправедливого переділу двірських та селянських земель змогли захопити 46 тис. га селянських наділів [30, с.15]. За нашими підрахунками, це становило лише 1,5 % рустикальних (селянських) земель, а тому не могло суттєво вплинути на соціально-економічне становище селян Галичини. Більш болючою була проблема сервітутів. Вона використовувалася великими землевласниками для збереження позаекономічної залежності селян від фільварку й виступало пережитком кріпацтва.

Серед останніх 82 % склали польські магнати і шляхта [24, s.40-42]. Вони визначали головні напрямки політичного та культурного розвитку краю, контролюючи місцевий сейм, намісництво, повітові староства і навіть діяльність сільських святенників. У більшості випадків великі землевласники не мали змоги контролювати економічний розвиток своїх маєтків, розкиданих по цілому краю, а тому значного поширення в краї набула відкупна система фільваркового господарювання. Вона зводилася до передачі окремих маєтків в оренду так званим “державцям”. Ними

виступали переважно євреї та збіднілі польські шляхтичі, які вносили орендну плату наперед і були зацікавлені у якнайшвидшому відшкодуванні понесених витрат. Це вело до інтенсивної експлуатації фільваркового майна, землі та двірської прислуги із застосуванням позаекономічних методів примусу. У зв'язку з цим соціально-економічне становище українців Галичини, серед яких переважали селяни, ускладнювалося національним, політичним та культурним гнітом з боку великих землевласників.

Однією з головних причин погіршення становища українського селянства краю був демографічний вибух, що проходив в кін. 80 – 900-х рр. XIX ст. За підрахунками І. Франка в 1879-1888 рр. кількість шлюбів зросла на 10 тис. над середньостатистичним рівнем століття, а кількість новонароджених збільшилася на 16 тис. при збереженні стабільного рівня смертності [16, с.505]. Якщо в 1880 р. у Галичині проживало 5 млн. 960 тис. осіб, то в 1910 р. – 8 млн. 26 тис. Таким чином, за 30 років чисельність населення зросла на майже 2 млн. осіб, або 30 %. Лише в 1900-1910 рр., незважаючи на масову міграцію, кількість жителів краю збільшилася на 700 тис. [20, с. 10; 22, с.44].

Зростання чисельності населення по-різному відображалося на економічному становищі й соціальній стратифікації поляків та українців. Важливу роль в цьому відігравав психологічний чинник. Так, українські селяни не уявляли свого життя без землі, звичайних селянських клопотів. У їхній свідомості вона виступала єдиним джерелом до існування, а відмова від неї асоціювалася з переходом до різних маргінальних груп. З цього приводу польський етнограф Г. Ясинський писав: “Селянин (український – В. М.) знає тільки найближче місто, лише ті, що працюють візниками чи служили у війську “бували у світі”” [18, с.21]. Він справедливо твердив, що українським селянам притаманний консерватизм. Для них не є характерним обговорювати якісь можливі зміни, адже “Як бувало, так най і буде”, “Того в нас не було і не буде”. Особливо важливо для українського селянства було дотримання традиційного способу життя, обрядів та релігії батьків, а тому “вони не сприймали жодної аграрної реформи” [18, с.29]. Саме через цей традиціоналізм українське селянство виступало категорично проти ідеї передачі землі лише старшому сину з родини. Зокрема, в 1900-1901 рр. Галичину охопила хвиля протестів спрямованих проти запровадження майоратного права успадкування землі. В одному з численних звернень до Галицького сейму зазначалося: “...дійсна неподільність земель засудить сотні тисяч хліборобських дітей на долю безземельного пролетаріату..., стане джерелом не лише крайньої господарської бідноти, але також вічних спорів і незгод поміж селянськими родинами і принесе селянам моральні і матеріальні нещастя...” [10, арк.77].

Польські селяни, на відміну від українських, не відчували страху перед містами, не боялися втратити землю. Для них не існувало мовного та релігійного бар'єрів у взаєминах із великими землевласниками та жителями міст. Саме тому активне зростання міст Галичини (в тому числі і в східній частині краю) відбувалося майже виключно за рахунок польського селянства та євреїв. Так, за підрахунками австрійського статиста Є. Ромера польські селяни вдвічі частіше ніж українські покидали села і переїздили до міст. За його ж даними в 1900 р. частка землеробів в Східній Галичині серед римо-католиків, більшість з яких становили поляки, складала 45,5 %, тоді як серед греко-католиків (українців) – 92 % [22, с. 6, 15].

Намагання українських родин забезпечити кожную дитину землею негативно позначилася на соціально-економічному становищі більшості селянських господарств. Воно породило проблему аграрного перенаселення Галичини, надлишку дешевої робочої сили, що в свою чергу гальмувало запровадження у сільському господарстві машинної техніки та агрономічних нововведень. На поч. XX ст. майже 80 % селянських господарств потерпали від малоземелля. Вони володіли до 5 га землі кожне, що не

забезпечувало мінімального прожиткового мінімуму. Тому, їхні власники потрапляли в економічну залежність до великих землевласників [19, s. 162].

Великі землевласники повільно пристосовувалися до нагальних вимог, що виникли за нових економічних реалій. Вони були психологічно не готові до заміни натуральної оплати праці поденним робітникам на грошову. Натуральна платня не завжди компенсувала наймитам їхні затрати, не забезпечувала прожиткового мінімуму. З іншого боку, в маєтках табулярної власності найбільш поширеною була відробіткова система. За нею селяни зобов'язувалися працювати в господарстві поміщика певну кількість днів, взамін одержуючи право на користування панськими орними землями, пасовищами, лісом, реманентом. В окремих випадках селяни (переважно двірська служба) проживали у наданих їм землевласником чи орендарем хатинах. Це були пережитки кріпосництва. Селяни, користуючись ними, були економічно незацікавлені в збільшенні продуктивності своєї праці. Тому, поміщики, до певної міри справедливо, звинувачували батраків в лінощах, при цьому не роблячи жодних кроків, щоб зацікавити селян до інтенсивнішої праці. Низька заробітна плата штовхала селян до еміграції за кордон, а також до соціальної боротьби з великими землевласниками. Така ситуація створювала сприятливі умови для тісного переплетення і загострення соціальних та національних протиріч.

Першими сигналами, що свідчили про наростання невдоволення українського селянства, стали стихійні виступи батраків у с. Ропчиці Дрогобицького повіту в 1896 р., а також страйк, який відбувся у квітні 1900 р. в маєтках польського графа М. Баворського (села Бабинці, Горішківці, Мельниця, Михалків, Нівра, Пилипче, Устя Єпископське та ін. Борщівського повіту). Якщо в першому випадку дії селян одразу зазнали поразки, то в другому розгорілася гостра боротьба. Селяни заздалегідь готувалися до страйку, створили свій страйковий комітет, чітку систему взаємодопомоги, мали план дій стосовно штрейкбрехерів. Страйк тривав майже два місяці [1, арк. 38]. Графські управителі виявилися неготовими до такого розвитку подій, категорично відмовилися йти на поступки страйкуючим. Їх охопив розпач і зневіра до влади. Один з них повідомляв графу Баворському: "По фільварках нічого не робиться. В Ніврі стоять страйкарі по дворах і не пускають спільних (штрейкбрехерів)... Час втікати... Жодної допомоги від влади..." [1, арк. 19-20]. Однак останнє твердження не відповідає дійсності. До повіту було спрямовано 6 рот піхоти, які й розправилися зі страйкарями.

Безпосередні організатори страйку 1900 р. знайдені не були, але це не завадило польському політику Я. Розвадовському звинувачувати в його розпалюванні українських радикалів В. Будзиновського, С. Вітика та І. Франка, а також газети "Воля," "Діло," "Громадський голос," і "Свобода," що публікували агітаційні заклики Української національно-демократичної партії (УНДП). На них же покладалася відповідальність за страйк 1901 р. в Мостиському повіті [21, s.3-4].

Наявність агітації з боку УНДП важко заперечити. Проте вона не була сама по собі причиною страйків. Агітація виступала каталізатором суспільних настроїв протягом кін. XIX – поч. XX ст. В ній знаходили своє відображення мрії українських селян про можливі шляхи покращення свого соціально-економічного становища, зокрема здобутті землі. Найпоплідовніше їх відобразив у своїх публікаціях В. Будзиновський. Він писав: "Була панщина – і батьки наші працювали на дідичів. Панщина минулася, а ми дальше працюємо на дідичів. Перше гнав нас на панський лан канчук, тепер жене нас голод... Одна рада на се така: треба зменшити податки і придбати народови більше землі..." [12, с. 7-8].

В результаті різноманітних зловживань та фальсифікацій великих польських землевласників українське населення Галичини в кін. XIX – поч. XX ст. не мали такої

кількості своїх представників в органах крайової влади, що відповідала б національній структурі населення краю і суттєво впливала на творення економічного законодавства. Останнє потребувало швидких і рішучих змін. Вихід з ситуації, що склалася більшість українського селянства вбачала у страйковій боротьбі. “Страйком і бойкотом може народ руський (український – В. М.) стати володарем всієї землі в краї... Нехай лише весь нарід в краї змовиться не піти за жодну ціну до панів на роботу, нехай лишена всій руській землі люди застрайкують, нехай оголосять всім панам бойкот. Коли пани через страйк і бойкот не матимуть зі своєї землі жодної користі тільки самі податки і борги, тоді не будуть довго торгуватися, краще за пів-дарма відступлять,” – писав В. Будзиновський [13, с. 96]. В цих словах зосереджено не лише мету УНДП, але й загальнонаціональні настрої. Так, кількома роками раніше в українському національному середовищі одержали поширення дві взаємодоповнюючі тези: 1) “земля має належати тим хто її обробляє - русинам”; 2) “національна конечність вимагає, аби працюючому народови віддано землю великої посілості” [14, с. 193].

При підготовці до організації страйку 1902 р. українські політики врахували не лише власний досвід, але і досягнення страйкарів Англії, США, Угорщини. Активна агітація до страйку розпочалася в лютому-березні 1902 р. Агітаторами виступали переважно студенти Львівського університету, учні українських гімназій, українська молодь з навчальних закладів Відня та Кракова. В окремих випадках агітацію вели греко-католицькі священики, вчителі та писемні селяни [2, арк. 38-45]. Вся територія Східної Галичини була розділена на окремі райони, що закріплювалися за певною групою пропагандистів. Координацією дій агітаторів зайнявся “Народний комітет”, очолюваний К. Левицьким [3, арк. 21 зв.].

З самого початку страйк не планувався як єдина акція, хоча й передбачав координацію дій страйкарів. Він розпочався 1-2 червня 1902 р. в селах Гаї, Глуховичі, Острів та Чижиків Львівського повіту, а вже в наступні дні поширився на сусідні Перемишлянський та Збаразький повіти. Характерно, що він в першу чергу охоплював маєтки, які перебували у віданні орендарів і управителів, а не безпосередньо поміщиків. Це можна пояснити лише негативними впливами відкупної системи фільваркового господарювання. Вона була характерною для латифундій графів Баворських, Потоцьких та ін. Протягом липня-серпня 1902 р. страйк охопив більше 500 сіл 26 повітів, де за різними оцінками проживало від 100 до 200 тис. селян [26, с. 103; 30, с. 154].

В кожному окремому випадку страйк відбувався по-різному. Хоча в більшості випадків були певні спільні риси. Початку страйку в багатьох селах передувала поява агітаторів. Вони показували шляхи організації страйку, методи ведення страйкової боротьби. Часто агітатори не зустрічали розуміння з боку селян, але коли агітація велася переконливо, селяни, що працювали в фільварку, обирали з-поміж себе страйковий комітет, формулювали вимоги до поміщика чи орендаря. Страйковий комітет мусів наглядати за дотриманням законності серед страйкарів і сприяв таким чином ліквідації приводів для втручання властей. Він же займався організацією взаємодопомоги серед страйкарів, а також виступав посередником в переговорах між селянами і поміщиком. Завдяки координації дій агітаторів страйкарі висували схожі вимоги в різних повітах. Вони вимагали скорочення тривалості робочого дня; права на безкоштовне використання наймитами панських пасовищ та луків після жнив і аж до першого снігу; погоджувалися працювати за 7-й, а не 12-й сніп пшениці, 6-й сніп жита, чи за 2 корони грошима за день роботи [2, арк. 38-39, 41]. Страйковий комітет передавав ці вимоги орендарю чи поміщику. Після цього розпочиналися переговори, що завершувалися досягненням компромісу, як у селі Дарахова Тереховлянського повіту, окремих маєтках Бучацького повіту [4, арк. 103-115], або ж загостренням

відносин між селянами і поміщиком. Далі ініціатива переходила до рук великих землевласників. Вони могли запросити робітників з сусідніх сіл чи повітів, викликати поліцію та війська. Так, власник маєтку в с. Дзвиняч Заліщицького повіту запросив до себе 50 батраків з с. Серафинці, але страйкарі переконали їх залишитися вдома. Поміщик був змушений шукати робітників у Чортківському та Снятинському повітах, а коли пошуки не дали результатів – то звернувся по допомогу в організації гуртів штрейкбрехерів із західної (польської) частини краю до намісництва [2, арк. 40-43].

Страйкарі в багатьох випадках намагалися поширювати по сусідніх селах листівки із закликом: “Громадяни просимо Вас, що би сте не допустили до нас своїх людей на роботу. Бо в нас страйк” [4, арк. 92]. Іноді страйкуючі селяни вдавалися до відвертих погроз на адресу новоприбулих батраків. Це давало підстави владі розпочинати репресії проти “українських гайдамаків” [5, арк. 97]. Викликані поміщиками війська та поліція в більшості випадків не втручалися в хід страйку, оскільки страйкарі намагалися діяти виключно в рамках законів Австро-Угорщини.

Страйк в різних повітах мав різні хронологічні рамки. Але в цілому він тривав з початку червня по кінець серпня. Результати страйку були досить суперечливими. Вони не свідчили про повну перемогу страйкарів, але й не означали їхньої поразки. Зокрема, в 375 селах де відбувався страйк було підвищено на 50-100 % оплату праці сільськогосподарським робітникам. Лише в 25 громадах страйкарі не досягли виконання жодних вимог. В 100 маєтках поміщики понесли відчутні економічні збитки, оскільки їхній врожай зернових так і не було зібрано [30, с. 154]. Але страйкарі не досягли головного – зниження цін на землю, а також права на безкоштовне користування сервітутами на що справедливо вказував Я. Розвадовський [21, с. 9].

Характерно, що під час страйку влада на місцях не завжди адекватно сприймала події, намагалася всіляко применшити дані про чисельність страйкарів. Її представники пробували проводити антистрайкову агітацію, але, як вони самі визнавали, безуспішно. Рогатинський староста з цього приводу заявляв: “Тоті ж листи радикальні при допомозі місцевого духовенства потрапляють людей так здеморалізувати, що вже жодна інша стороння агітація в тому напрямку є напевно збитковою” [8, арк. 34 зв.]. Заходи влади та землевласників виявилися безсилими перед діями страйкарів. В ході страйку біля 4 тис. селян було заарештовано, декілька десятків було поранено, але в очах селян це виглядало малими жертвами у порівнянні зі здобутками. Активний організатор страйку 1902 р. Л. Цегельський, намагаючись адекватно оцінити події писав: “Страйк то так як би війна. І як на війні падають трупи, так і в страйковій війні не може бути без того аби один-другий не потерпів. Та за це всему народови є користь, бо людям стає легше жити” [17, с. 4].

Галицьке намісництво намагалось дискредитувати страйкарів, показати їх гультяями, дармоїдами. При його сприянні було створено “Хлопський комітет,” що проводив антистрайкову агітацію протягом 2 пол. 1902 – поч. 1903 р. Гаслом цього комітету стало звернення до українських селян: “Роботи не цурайтеся, з паном не задирайтеся, і буде і Вам добре і ему”. Він також закликав орієнтуватися на польських селян – “мазурів” [15, с. 12-13].

Проте результати літнього страйку 1902 р. були переконливим доказом на користь продовження страйкової боротьби. Це добре усвідомлювали великі польські землевласники. Вони, як засвідчують джерела, протягом вересня-жовтня в ході копання картоплі перебували в очікуванні нових селянських заворушень. Їх огортала паніка. Великі землевласники неодноразово зверталися з вимогами до влади вживати відповідних заходів. Тому вже в березні 1903 р., як тільки було затримано кількох агітаторів, відділи поліції зайняли ряд найбільш неспокійних сіл, а в західних повітах Галичини розпочалася організація набору робітників для страйкуючих місцевостей. З

цією метою в Кракові, Тарнобжезі та інших містах було створено ряд бюро праці. Однак, їхня діяльність не принесла очікуваних результатів. Охочих до сезонних робіт в Східній Галичині було мало. Староста Бохнянського повіту жалівся на нестачу робітників через сезонну міграцію до Німеччини, а староста Мілецького повіту заявляв, що знайшов лише 440 робітників, “бо багато людей виїхало” до Північної Америки. Та насправді для польських селян не надто привабливими були умови праці, що їх пропонували бюро. Зокрема, бюро праці Леона Завійського в Кракові набирало робітників за 15 гульденів на день роботи (від 5 години ранку до 7 вечора), чи за 21 корону в місяць, а також гарантувало харчування. Для порівняння: польські селяни працювали в своїх повітах за 2-3 корони на день [7, арк. 79-113]. До того ж польських селян відлякувало і можливе вороже ставлення до них українського селянства. В ряді випадків новоприбулі польські селяни приєднувалися до страйкарів [8, арк. 39, 71-85].

У червні-липні 1903 р. селянський страйк розгорівся з новою силою і охопив 30 повітів. Влада і землевласники намагалися діяти. За страйкову агітацію було затримано адвокатів Мошлера та Шайфельда, лікаря Лорача, десятки українських студентів та учнів гімназій, але це не зупинило страйкуючих [9, арк. 1-2]. Тому ряд орендарів та управителів, як наприклад В. Верещинський з с. Бушова Рогатинського повіту та І. Бергштейн з Бурштинського були змушені купувати косарки, деякі інші сільськогосподарські механізми [8, арк. 110-112]. Завдяки своїй активізації селяни перешкодили поверненню передстрайкових розмірів оплати праці.

Селянський страйк 1902 р. мав і дещо непередбачувані наслідки. Так, у вересні 1902 р. згідно розпорядження намісництва було спрощено процедуру видачі паспортів для виїзду за кордон [11, арк. 1-2, 9]. Цей захід повинен був лише дещо послабити напругу в краї, але він привів до ліквідації ряду перепон, що перешкоджали масовій еміграції українського селянства. З даних наведених львівськими істориками С. Качарабою та М. Рожиком випливає, що еміграція українців з Галичини в 1902-1914 рр. зросла у порівнянні з попереднім десятиліттям в 4 рази і становила в середньому біля 19 тис. осіб на рік. Всього до США й Канади за цей період виїхало більше 250 тис. галицьких українців [25, с. 51-56].

Серед наслідків страйку 1902 р. є й те, що великі польські землевласники були змушені йти на поступки в економічних питаннях українським кооперативним та господарським організаціям. Зокрема, їх почали залучати до участі у розпарцелюванні поміщицьких маєтків, тобто до вирішення земельного питання, яке було головним у свідомості українського галицького селянства. Це, в свою чергу, вело до радикалізації частини польського населення (насамперед того, що проживало в Східній Галичині), що вбачало в діях українців безпосередню загрозу “польському стану посідання”. Великі страйки українського селянства краю мали місце не лише в 1903 р., але і в 1904-1910 рр.

Таким чином, селянський страйк 1902 р. мав яскраво виражений соціальний та національний характер. Йому передували – несправедливе вирішення проблеми сервітутів, дискримінаційна стосовно українського селянства податкова політика властей, а також демографічний вибух 80-90-х рр. ХХ ст. Безпосередньо початку страйку передувала агітація, що велася українськими політичними партіями, але вона виступала лише каталізатором суспільної свідомості українців. Сам страйк проходив в рамках законів Австро-Угорщини. Він знаменував собою початок активізації боротьби за національні інтереси польського та українського народів не лише в політичній, але і в економічній сфері інтересів.

Очевидно, в майбутньому дослідників даної проблеми цікавитиме місце та роль у селянському страйку, як зрештою і в інших важливих політичних, економічних та культурних подіях і процесах у Галичині кін. ХІХ – поч. ХХ ст., не лише окремих

особистостей, політичних партій, але й скажімо такої маловідомої зараз групи як хоначкова, чиншова шляхта. Перспективним видається і дослідження перепетій боротьби між польськими та українськими ідеологами за вплив на цю категорію населення. Такі розвідки будуть можливі лише завдяки детальному вивченню метричних книг та мемуарної літератури того періоду.

1. Центральний державний історичний архів України м. Львів (далі ЦДАУЛ), ф. 146 (Галицьке намісництво в м. Львові, 1772-1920), оп. 4, спр. 2209.
2. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3783.
3. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3784.
4. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3785.
5. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3787.
6. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3788.
7. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3789.
8. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3790.
9. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3791.
10. ЦДАУЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3973.
11. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 7 (Станіславське міське управління, 1841-1918), оп. 1, спр. 198.
12. Будзиновський В. До виборців з четвертої курії округу: Тернопіль-Скалат-Збараж. – Львів, 1900. – 42 с.
13. Будзиновський В. Хлопська політика. – Львів, 1902. – 99 с.
14. Будзиновський В. Хлопська посілість. – Львів, 1902. – 194 с.
15. Добрі ради для страйкуючих видані через хлопський комітет. – Львів, 1902. – 15 с.
16. Франко І. Галицький селянин // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – К., 1985. – Т. 44. – Кн. 2. – С. 501-510.
17. Цегельський Л. Страйкові права, або чи вільно страйкувати. – Львів, 1902. – 15 с.
18. Jasienski H. Nedza na Rusi. – Lwow, 1877. – 238 str.
19. Podręcznik statystyki Galicji. Lwow, 1900. – Т. IX. – Cz. II. – 166 str.
20. Podręcznik statystyki Galicji. Lwow, 1913. – Т. III. – Cz. I-II. – 210 str.
21. Rozwadowski J. Ruskie bezrobocie w r. 1902. Uwagi o jego terenie. – 1904. – 109 str.
22. Romer E. Struktura społeczna i kultura materialna polakow i Rusinow w Galicyi Wschodniej. – Lwow, MCMXIX. – 24 str.
23. Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Wydane przez krajowe biuro statystyczne. – Tom VIII. – Zs. I. – Lwow, 1883. – 45 str.
24. Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Wydane przez krajowe biuro statystyczne / Pod redakcją T. Pilata. – Tom XXIV. – Zs. III. – Lwow, 1902. – 164 str.
25. Качараба С., Рожик М. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890-1914 рр. – Львів, 1995. – 124 с.
26. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
27. Красівський О. Я. Галичина у першій половині XX ст. Проблеми польсько-українських стосунків. – Львів, 2000. – 416 с.
28. Макачук С. А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 256 с.

29. Михальський Ю. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку XX ст. (1902 - 1914). – Львів: Каменяр, 2002. – 166 с.
30. Свежинський П. Аграрні відносини на Західній Україні в кін. XIX – на поч. XX ст. – Львів, 1966. – 192 с.
31. Partacz C. Od Badeniego do Potockiego 1888 - 1908 rr. – Toruń, 1996. – 560 str.

SUMMARY

VITENKO M. D. PEASANT STREAK 1902 Y. IN GALICIA AND POLISH-UKRAINIAN MUTUAL RELATIONS.

In this article the author analyzes social-economic aspect of polish-ukrainian relations in Galicia of beginning of the XX century. The main idea of the article lies in the conforming, that the creation of conceptions of Polish and Ukrainian Piedmonts had the economic preconditions. The polish conception lied in the preservation of the great land property and in the enlargement of the number of the prosperous peasant households. It was possible owing to handing of land allotments to the polish colonists. The Ukrainian conception foresaw the smashing of the great polish land property for the Ukrainian peasants. The embodiment of the both conceptions was able only in the conditions of the creation of the Polish and Ukrainian states. The mutual discrepancy of those conceptions gave rise to the Polish-Ukrainian war 1918-1919 and the national enmity on the so-called polish “eastern outskirts” in 20-30-th of XX century.